

قصور پزشکی: امری قابل پیشگیری یا غیر قابل اجتناب

زهرا اسمعیلی شاهرودی مقدم^۱ MD، محسن صابری اسفیدواجانی^۲ MD

^۱ گروه پزشکی قانونی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران
^۲ مرکز تحقیقات طب، قرآن و حدیث، گروه پزشکی اجتماعی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله (عج)، تهران، ایران

*نویسنده مسئول: محسن صابری اسفیدواجانی، پست الکترونیک: drsaberihaji@gmail.com

انتشار برخط: ۱۴۰۰/۰۹/۱۷

پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۱۱

تاریخچه مقاله: دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۲۵

How to cite: Ismaili Shahroudi Moqaddam Z, Saberi Isfeedvajani M. Medical malpractice: A preventable or inevitable issue. Iran J Forensic Med. 2021;27(3):138-40.

بی‌احتیاطی (انجام فعلی که از نظر علمی و اصول پزشکی نباید انجام شود، اما در اثر سهل‌انگاری انجام می‌یابد یا سهل‌انگاری در درمان) و رعایت نشدن نظامات دولتی (بی‌توجهی به آیین‌نامه‌ها، بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های مقامات بالاتر اداری، نظام پزشکی و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی) شناخته می‌شود [۱، ۵]. با این حال، خطای پزشکی یک اقدام غیرعمدی (خواه فعل یا ترک آن) یا اقدامی که به پیامد تعیین شده منجر نشود، ناتوانی در اتمام یک اقدام برنامه‌ریزی شده مطابق دلخواه (خطای اجرا)، استفاده از یک برنامه نادرست برای نیل به مقصود (خطای برنامه‌ریزی)، یا انحراف از روش مراقبت که می‌تواند یا ممکن است باعث آسیب به بیمار شود، محسوب می‌شود. بنابراین خطای پزشکی یک اثر نامطلوب مراقبت قابل پیشگیری است؛ خواه مشهود باشد یا برای بیمار مضر باشد یا نه. خطای پزشکی می‌تواند شامل تشخیص یا درمان نادرست یا ناقص یک بیماری، آسیب، رفتار، عفونت یا سایر بیماری‌ها باشد. بنابراین خطاهای پزشکی شامل خطا در تشخیص (خطاهای تشخیصی)، اشتباه در تجویز داروها (خطاهای دارویی)، اشتباه در انجام روش‌های جراحی، اشتباه در استفاده از انواع دیگر درمان، اشتباه در استفاده از تجهیزات، و اشتباه در تفسیر یافته‌های آزمایشگاهی باشد. اما آنچه باید به خاطر داشته باشیم این است که خطای پزشکی با عملی که با حسن نیت انجام شده است، رخ می‌دهد. در مقابل آن، قصور پزشکی، خسارت یا ضرری است به بیمار که در نتیجه ارائه‌نشدن خدمات مناسب توسط کادر پزشکی به دلیل بی‌مبالاتی، فقدان مهارت فرد خاطی و یا حتی قصد مجرمانه است [۲، ۳، ۵].

قصور پزشکی یکی از مشکلات اساسی نظام سلامت است که منجر به آسیب بیمار و افزایش هزینه‌های بهداشتی می‌شود. متأسفانه امروزه قصور پزشکی روند فزاینده‌ای داشته است [۱، ۲]. طبق برآورد صورت گرفته، از هر ۲۵ بیمار بستری در بیمارستان، یک نفر ممکن است بر اثر قصور پزشکی آسیب ببیند و هر سال بر اثر چنین اشتباهاتی ۴۸ تا ۹۸ هزار بیمار بستری، می‌میرند [۳، ۱]. در کشور کانادا نیز برآورد شده که ۷٫۵ درصد از بیماران بزرگسال در بخش مراقبت حاد (۱۸۵ هزار نفر در سال) از یک عارضه جدی شدید رنج می‌برند که ۳۷ درصد آنها قابل پیشگیری هستند و ۲۰ درصد آنها منجر به مرگ می‌شوند [۴]. در کشورهای با درآمد بالا، تعداد قابل توجهی از بیماران هنگام دریافت خدمات سلامت دچار آسیب می‌شوند که منجر به معلولیت‌های دائمی، طولانی شدن مدت بستری در بیمارستان و حتی مرگ می‌شود. در کشورهای با درآمد متوسط تا پایین، مجموعه‌ای از عوامل، از جمله کمبود نیروی انسانی، ساختارهای ناکافی، تعداد بالای بیماران، کمبود تجهیزات و ساختارهای زیربنایی، مراقبت از بیماران را به خطر می‌اندازند. بار اقتصادی حاصل از قصور پزشکی سالیانه میلیاردها دلار برآورد شده است [۲]. در حرفه پزشکی، قصور به معنای اقدامی است که فرد ارائه‌دهنده خدمات سلامت انجام داده و با انحراف از استانداردهای حرفه‌ای، باعث آسیب به بیمار می‌شود. در قانون مجازات اسلامی، قصور پزشکی در قالب ۴ عنوان بی‌مبالاتی (شامل ترک فعل لازم و ضروری است که از نظر علمی و فنی انتظار انجام آن از پزشک می‌رود)، فقدان مهارت (شامل مواردی است که پزشک تبحر علمی و فنی لازم برای انجام آن کار به‌خصوص را نداشته باشد)،

برخی مطالعات در داخل کشور به بررسی فراوانی و انواع قصور پزشکی به صورت کلی و بر حسب نوع رشته تخصصی پرداخته‌اند. در مطالعه‌ای مروری نظام‌مند در ایران، از بین ۲۰۶۸ قصور پزشکی بررسی شده بدون لحاظ نوع رشته تخصصی، بی‌مبالاتی در ۱۱۰۵ مورد، بی‌احتیاطی در ۴۳۲ مورد، فقدان مهارت در ۲۵۵ مورد و رعایت نشدن نظامات دولتی در ۲۴۴ مورد رخ داده بود [۵]. در مطالعه‌ای دیگر در حوزه شکایت پوست و زیبایی، بی‌احتیاطی، فقدان مهارت، رعایت نکردن نظامات دولتی و بی‌مبالاتی به ترتیب در ۳۰ درصد، ۲۸،۱ درصد، ۱۷،۷ درصد و ۲،۲ درصد پرونده‌ها ذکر شده بود [۱]. برخی گروه‌های پزشکی در معرض بیشتری از شکایات بابت قصور پزشکی قرار دارند. جراحان عمومی، پزشکان عمومی، متخصصان زنان و زایمان، دندانپزشکان و ارتوپدها جزو این دسته‌ها هستند [۵-۷]. در مطالعات خارج از ایران نیز بیشترین آمار به ترتیب مربوط به تخصص زنان و زایمان، جراحی عمومی و ارتوپدی گزارش شده است [۸-۱۰].

عوامل متعددی در بروز قصور پزشکی نقش دارند. در مطالعه‌ای کیفی در ایران، به ۶ مولفه اصلی اقتصاد سیاسی سلامت، مشکلات نظام سلامت، جایگاه پزشکان در ساختار اجتماعی اقتصادی، نظارت ضعیف بر پزشکان، کیفیت نامطلوب آموزش پزشکی و نقش بیمه مسئولیت مدنی پزشکان به عنوان عوامل ساختار اساسی قصور پزشکی اشاره شده است. در مولفه اقتصاد سیاسی سلامت، هژمونی کاپیتالیسم یا سرمایه‌داری، توزیع نابرابر ثروت و متعاقب آن توزیع ناعادلانه خدمات سلامت، خصوصی‌سازی نظام مراقبت سلامت و شکل‌گیری سرمایه‌داری پزشکی نقش دارند. در مولفه مشکلات نظام سلامت می‌توان به غلبه درمان بر پیشگیری و بهداشت، افزایش بار خدمات پزشکی بیمارستان‌های دولتی، کمبود امکانات پزشکی و بیمارستانی، کمبود نیروی انسانی، برتری کمیت بر کیفیت خدمت، افزایش بار خدمات پزشکی برای غلبه بر تعرفه‌های پایین و ارتباط مالی بین پزشک و بیمار اشاره کرد. جایگاه اجتماعی سیاسی پزشکان و وضعیت آنان در طبقات اجتماعی جامعه نیز نقش مهمی بر قصور پزشکی دارد. در مولفه نظارت ضعیف بر پزشکان، می‌توان به نهادهای نظارتی ضعیف و ساختار قانونی ناکافی، نبود شفافیت و مقاومت پزشکان در برابر پیگیری قانونی موارد قصور پزشکی و نارسایی در گزارش خطاهای پزشکی اشاره کرد. در مولفه کیفیت

نامطلوب آموزش پزشکی، آمار فزاینده دانشجویان علوم پزشکی، کاهش کیفیت آموزش در دانشگاه‌های علوم پزشکی و شیوه‌های آموزش پزشکی ناکارآمد و سنتی قرار دارند. نهایتاً در مولفه نقش بیمه مسئولیت مدنی پزشکان می‌توان به راه‌حلی برای طب تدافعی و محافظه‌کارانه، نوعی تضمین و تسهیل‌کننده قصور پزشکی، صنعت بیمه، در برابر کالایی شدن جان انسان‌ها مسئول است و مکانیسمی برای جایگزینی اخلاق در رابطه پزشک - بیمار اشاره کرد [۲]. در مطالعه‌ای مروری نظام‌مند نتیجه‌گیری شده که کادر پزشکی مرد، پیرتر، دارای تجربه کاری بیشتر، با سابقه شکایت قبلی بابت قصور پزشکی، دارای تخصص در برابر پزشک عمومی و بار کاری بالینی بیشتر در معرض خطر بیشتری قرار دارند [۱۱].

بنابراین برای پیشگیری از قصور پزشکی، رفع موانع ذکر شده از اهمیت بالایی برخوردار است. وجود یک سیستم کارآمد، اخلاق‌محور و روزآمد [۵،۲] سازمان‌دهی بهتر و نظارت دقیق‌تر [۵،۲،۱۲]، ایجاد محیط عاری از سرزنش، ارائه بازخورد به خطاهای پزشکی گزارش شده و انجام اقدامات اصلاحی لازم و ملموس [۳]، تشدید مجازات‌ها و توجه بیشتر به موضوعات اخلاق پزشکی [۵]، برگزاری دوره‌های آموزشی مهارتی و بازآموزی [۵،۳]، آگاه‌سازی پزشکان و سایر کادر پزشکی از قوانین و مقررات موجود [۵]، برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای آموزش شیوه‌های مناسب برقراری ارتباط پزشک با بیماران و خانواده آنها [۵،۱۳]، مشارکت بیماران و بستگان آنها در تصمیم‌گیری‌های درمانی [۵،۱۳]، ایجاد سیستم‌های گزارش‌دهی توسط پزشکان و سیستم مرکزی برای کنترل قصورهای پزشکی [۵،۳،۲]، استفاده از سیستم‌های هوش مصنوعی [۱۴] و پرونده الکترونیک پزشکی [۳،۱۲]، توجه ویژه به موضوع طب تدافعی و محافظه‌کارانه و نقش آن در افزایش هزینه‌های نظام سلامت [۵،۲،۱۵] را می‌توان از راهکارهای پیشگیری یا به حداقل رساندن قصور پزشکی دانست. نهایتاً اطلاع‌رسانی مستمر و مداوم، برخورداری از روحیه پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری در جامعه و به ویژه تک تک اعضای کادر پزشکی از اجزای اساسی در پیشگیری از قصور پزشکی است. تضمین ایمنی بیمار نه تنها باید به عنوان یک مأموریت حیاتی پیش روی نظام سلامت در نظر گرفته شود، بلکه باید تعهد اصلی نظام سلامت محسوب شود.

- Malpractice of Obstetricians and Gynecologists in the Complaint Records Referred to the Forensic Medicine Commission of Tehran Province during 2015-2017. Iran J Forensic Med. 2019;25(4):177-84. [Persian]
8. Li H, Dong S, Liao Z, Yao Y, Yuan S, Cui Y, et al. Retrospective analysis of medical malpractice claims in tertiary hospitals of China: the view from patient safety. BMJ Popen. 2020;10(9):e034681. doi: [10.1136/bmjopen-2019-034681](https://doi.org/10.1136/bmjopen-2019-034681).
 9. Almannie R, Almuhaideb M, Alyami F, Alkhayyal A, Binsaleh S. The status of medical malpractice litigations in Saudi Arabia: Analysis of the annual report. Saudi J Anaesth. 2021;15(2):97. doi: [10.4103/sja.SJA_908_20](https://doi.org/10.4103/sja.SJA_908_20).
 10. Hwang C-Y, Wu C-H, Cheng F-C, Yen Y-L, Wu K-H. A 12-year analysis of closed medical malpractice claims of the Taiwan civil court: A retrospective study. Medicine (Baltimore). 2018;97(13):e0237. doi: [10.1097/MD.00000000000010237](https://doi.org/10.1097/MD.00000000000010237).
 11. Austin EE, Do V, Nullwala R, Pulido DF, Hibbert PD, Braithwaite J, et al. Systematic review of the factors and the key indicators that identify doctors at risk of complaints, malpractice claims or impaired performance. BMJ Open. 2021;11(8):e050377. doi: [10.1136/bmjopen-2021-050377](https://doi.org/10.1136/bmjopen-2021-050377).
 12. Abbasi Lahiji B, Tajari S. Judicial Oversight of The Medical System Organization in Order to Realize the Health Rights of the People From the Perspective of Service Efficiency. Iranian Journal of Medical Law. 2021;15(56):491-504. [Persian]
 13. Birkeland S, Bismark M, Barry MJ, Möller S. Does greater patient involvement in healthcare decision-making affect malpractice complaints? A large case vignette survey. PLoS One. 2021;16(7):e0254052. doi: [10.1371/journal.pone.0254052](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0254052).
 14. Holm S, Stanton C, Bartlett B. A New Argument for No-Fault Compensation in Health Care: The Introduction of Artificial Intelligence Systems. Health Care Anal. 2021;29(3):171-88. doi: [10.1007/s10728-021-00430-4](https://doi.org/10.1007/s10728-021-00430-4).
 15. Andersen MK, Hvidt EA, Pedersen KM, Lykkegaard J, Waldorff FB, Munck AP, et al. Defensive medicine in Danish general practice. Types of defensive actions and reasons for practicing defensively. Scand J Prim Health Care. 2021;39(4):413-8. doi: [10.1080/02813432.2021.1970945](https://doi.org/10.1080/02813432.2021.1970945).

تأییدیه اخلاقی: مقاله حاضر از نوع «سرمقاله» است، بنابراین نیازی به اخذ کد اخلاق وجود ندارد.

تضاد منافع: نویسندگان هیچ موردی بر سر منافع خود را ابراز نکردند.

سهم نویسندگان: هردو نویسنده سهم یکسانی در تهیه این مقاله داشته‌اند.

منابع مالی: موردی برای گزارش وجود ندارد.

References

1. Shadabi Z, Moin A, Davati A. Skin and cosmetic complaint files in Tehran Medical Council: 2014-2019. J Dermatol Cosmet. 2021;11(4):268-81.
2. Kazemi S. Structural Factors Underlying Medical Malpractice: From the Perspective of Social Science Experts and Medical Specialists. Journal of Qualitative Research in Health Sciences. 2021;10(3):168-76.
3. Karande S, Marraro G, Spada C. Minimizing medical errors to improve patient safety: An essential mission ahead. J Postgrad Med. 2021;67(1):1. doi: [10.4103/jpgm.JPGM_1376_20](https://doi.org/10.4103/jpgm.JPGM_1376_20).
4. Lee SK, Rowe BH, Flood CM, Mahl SK. Canada's System of Liability Coverage in the Event of Medical Harm: Is It Time for No-Fault Reform?. Healthc Policy. 2021;17(1):30-41. doi: [10.12927/hcpol.2021.26580](https://doi.org/10.12927/hcpol.2021.26580).
5. Kalani N, Hatami N, Zarenezhad M, Doroudchi A, Foroughian M, Raeyat Doost E. A systematic review and meta-analysis of medical malpractice studies in Iran. Tehran University Medical Journal. 2021;79(5):375-83. [Persian]
6. Najari F, Khoshnevis J, Javaheri Z, Najari D. Medical Malpractices in Tehran Public Hospitals Referred to the Forensic Medicine Commission of Tehran Province in 2018: An Analytical Review. International Journal of Medical Toxicology and Forensic Medicine. 2022: In Press.
7. Rezaie M, Gharibreza M, Charkh-Abi A. Medical